

INSTITUT FOR
MENNESKE
RETTIGHEDER

MENNESKE-
RETTIGHEDER PÅ
SKOLESKEMAET

KORT UDGAVE

INDHOLD

HOVEDRESULTATER	1
HVORFOR FOKUS PÅ FOLKESKOLEN OG LÆRERUDDANNELSEN?	4
FORMÅL	8
FØLGEGRUPPE	9
ANBEFALINGER	11
IDEKATALOG	18
METODE	24
SAMMENFATNING AF RESULTATER FOR FOLKESKOLEN	28
SAMMENFATNING AF RESULTATER FOR LÆRERUDDANNELSEN	34
SAMMENFATNING – SPREDT OG USYSTEMATISK INTRODUKTION	38
NOTER	39

**” Det gennemsyrrer jo det hele, lidt ligesom it.
Man har jo heller ikke et emne, der hedder it.”**
Lærer

**” Nogle grupper af lærerstuderende anerkender
ikke nødvendigvis menneskerettighederne som en
ramme for forhandling i skolen eller i verden. Det
er ikke en selvfølge, at de (menneskerettighederne,
red.) er noget, de bakker op om.”**
Læreruddanner

RESUME

Institut for Menneskerettigheder har undersøgt, hvordan der bliver i undervist i menneskerettigheder i folkeskolen og på læreruddannelsen. Det viser sig, at det er ret tilfældigt, om elever i den danske folkeskole lærer om børns rettigheder.

Det er centralt i Folkeskolens formålsparagraf, at skolen skal forberede eleverne til "deltagelse, medansvar, rettigheder, pligter i et samfund med frihed og folkestyre". Skal det lykkes i hele skoleforløbet, må undervisningen i menneskerettigheder styrkes markant. Det gælder både i folkeskolen og på læreruddannelsen. Så undervisning i menneskerettigheder bliver mere end gode intentioner, og så undervisningen sker på et fagligt og velinformeret grundlag.

Undersøgelsen bygger på en spørgeskemaundersøgelse udarbejdet i samarbejde med Danmarks Lærerforening og 16 fokusgruppeinterviews med lærere og læreruddannere fra skoler og professionshøjskoler i hele landet. Den indeholder derudover en gennemgang af dansk lov på området, en gennemgang af Fælles Mål og en gennemgang af relevante EU-retlige og menneskeretlige forpligtelser og anbefalinger til Danmark på uddannelsesområdet.

Undersøgelsen præsenterer en række anbefalinger samt et idekatalog over initiativer, der kan støtte gennemførelsen af anbefalingerne.

HOVEDRESULTATER

Denne undersøgelse viser, at det er tilfældigt, om elever i den danske folkeskole lærer om børns rettigheder. Den viser også, at menneskerettighederne står svagt i pensum for både folkeskolen og læreruddannelsen.

Undersøgelsen tegner overordnet set et billede af, at lærerne mangler rammer og redskaber til at skabe kvalitet i undervisningen i menneskerettigheder. Lærerne i undersøgelsen fortæller, at menneskerettigheder og ligeværd "gennemstrømmer" og foregår "indirekte", "lidt ligesom it", i

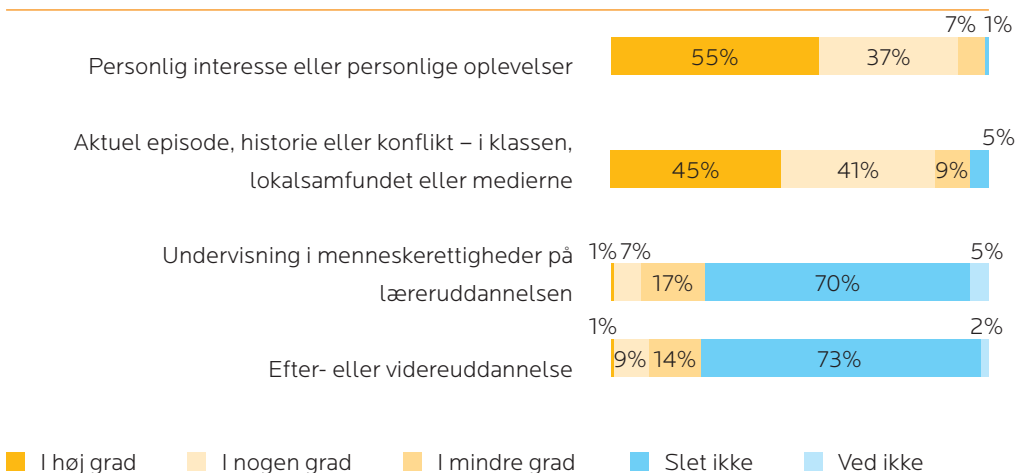
” Man tager ikke rettighederne frem og analyserer dem. Det er mere en slags bevidsthed, som man som underviser regner med at kunne referere til, selvom det ikke for særlig mange studerende er særlig klart, hvad det er, eller for mig for den sags skyld.”

Læreruddanner

hele skolesystemet. Men når lærerne skal formulere krav til egen og elevs viden om og egne og elevs færdigheder vedrørende menneskerettigheder, kommer de ofte til kort.

Et stort flertal – nemlig tre fjerdedele af de 445 lærere, der har besvaret spørgeskemaet, mener, at der er behov for at give menneskerettigheder særsomt opmærksomhed i undervisningen. Fokusgruppeinterviewene viser imidlertid, at undervisningen i menneskerettigheder oftest foregår, uden at lærerne refererer til 'menneskerettigheder' eller 'rettigheder' og/eller de domstole og institutioner, der overvåger, om et land overholder menneskerettighederne.

I HVILKEN GRAD UDSPRINGER DIN MOTIVATION TIL AT UNDERVISE I MENNESKERETTIGHEDER AF FØLGENDE?

Megafoon for Danmarks Lærerforening og Institut for Menneskerettigheder, oktober-november 2012

87 procent af lærerne fortæller, at det slet ikke eller kun i mindre grad er deres læreruddannelse, der har motiveret dem til at undervise i menneskerettigheder. I fokusgrupperne fortæller lærerne, at de mangler viden om, hvordan undervisning i menneskerettigheder kan gribes an pædagogisk, så undervisningen passer til elever på forskellige klassetrin.

Fokusgruppeinterviewene med undervisere på læreruddannelsen viser desuden, at de generelt betragter menneskerettigheder som et fælles værdisæt, der kan bidrage til at få de lærerstuderende til at reflektere over den dannelse, der ifølge folkeskoleloven er formålet med folkeskolen. Men flere undervisere vurderer, at der er grupper af lærerstuderende, som ikke nødvendigvis accepterer menneskerettighederne som en kerneværdi i skolen, samfundet og verden i øvrigt.

HVORFOR FOKUS PÅ FOLKESKOLEN OG LÆRERUDDANNELSEN?

Institut for Menneskerettigheder har som en af sine opgaver at gennemføre og fremme undervisning i menneskerettigheder.¹ Særligt Europarådet og FN har, siden FN's Verdensprogram for undervisning i menneskerettigheder blev vedtaget i 2005, fokuseret på, at staterne skal sikre undervisning i menneskerettigheder, ikke mindst på grundskoleniveau.² I takt med en øget debat i blandt andet Danmark om fortolkning, gennemførelse og overvågning af menneskerettighederne er der kommet mere opmærksomhed på elevernes viden om menneskerettigheder. For eksempel står der i regeringsgrundlaget fra oktober 2011, at regeringen vil styrke børns kendskab til deres rettigheder, og at indsatsen for at fremme menneskerettigheder altid starter herhjemme.³

EKSISTERENDE VIDEN

Undersøgelser af elevers viden og holdninger viser, at danske elever har et begrænset kendskab til menneskerettigheder og børns rettigheder. En af disse undersøgelser er udarbejdet af Amnesty International i 2009. Den viser, at kun halvdelen af eleverne i 8.-10. klasse kender til FN's Verdenserklæring om menneskerettigheder.⁴ En undersøgelse foretaget af UNICEF i 2010 viser, at mindre end hvert tiende barn i Danmark har et godt kendskab til indholdet i FN's Børnekonvention.⁵

DIGNITY, Dansk Institut Mod Tortur, har i 2011 spurgt danskerne om deres holdning til tortur. Undersøgelsen viser, at hver fjerde dansker mener, at tortur gerne må anvendes i enkelte tilfælde. Det er især unge, som mener, at det er i orden at anvende tortur.⁶ Endelig viser en undersøgelse fra Aarhus Universitet fra 2012, at danske elever i 8.-10. klasse er positive over for lige rettigheder, når spørgsmålene stilles principielt, mens svarene ændrer sig, når spørgsmålene konkretiseres. Svarene viser, at især gruppen af drenge er skeptiske over for ligestilling af etniske minoriteter og kønsligestilling. Til gengæld scorer de danske elever generelt højt på demokratiforståelse og tillid til de demokratiske institutioner i samfundet.⁷

Baggrunden for, at vi har undersøgt undervisning i menneskerettigheder i den danske folkeskole og læreruddannelse, er også at se på, hvordan folkeskolens formålsparagraf bliver udmøntet i praksis, og hvordan folkeskolens pensum i øvrigt sætter rammer for undervisning i menneskerettigheder. I folkeskolelovens formålsparagraf står der, at folkeskolen skal danne eleverne til et liv med "deltagelse, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkeskolestyre. Skolens virke skal derfor være præget af åndsfrihed, ligestilling og demokrati."⁸ Spørgsmålet er, om rammerne for undervisning i menneskerettigheder i folkeskolen og læreruddannelsen er tilstrækkelige eller bør styrkes.

INTERNATIONAL OG REGIONAL MENNESKERETLIG RAMME

Både overstatslige og mellemstatslige organisationer som FN, Europarådet og EU pålægger medlemsstaterne en række forpligtelser i forhold til uddannelse og undervisning i menneskerettigheder. Medlemsstaterne er for eksempel forpligtet til at sikre, at deres borgere får kendskab til menneskerettighederne, blandt andet gennem undervisning i grundskolen.

Konkret har både Europarådet og FN udtrykkeligt anbefalet den danske stat at styrke undervisning i menneskerettigheder i folkeskolen og i læreruddannelsen. FN's Børnekomité i 2011 har for eksempel anbefalet, at staten indarbejder undervisning i Børnekonventionen som et specifikt emne i nationalt pensum for grundskolen og læreruddannelsen, at staten udvikler systematiske og vedvarende uddannelsesprogrammer om menneskerettigheder og børns rettigheder for lærere, at staten styrker indsatsen mod mobning og chikane i skolen gennem blandt andet overvågning af skoleplaner, at staten genindfører modersmålsundervisning for de tosprogede elever, der ikke modtager modersmålsundervisning fra kommunen.⁹

Anbefalingen om at genindføre modersmålsundervisning blev gentaget af FN's Komité for økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder i 2013 og af Europarådets Racediskriminationskommission i 2012. Disse bemærker specifikt, at staten skal sikre rammerne for sproglig udvikling for børn med minoritetsbaggrund uanset oprindelsesland.¹⁰

”Jeg tror indimellem, han havde det vanskeligt med de her meget massive udtalelser om, at de bare alle sammen skulle sendes hjem. De var ikke rettet direkte mod ham. Jeg havde dem i samfundsfag og historie, og jeg havde indtryk af, at han ikke syntes, det var lige sjovt hver gang.”

Lærer

EU-retten fokuserer både på retten til uddannelse og adgangen til uddannelse, og særligt på baggrund af det centrale menneskeretlige princip om ikke-diskrimination.¹¹ Etnicitet og køn er mest detaljeret beskyttet. Beskyttelsen indebærer en positiv forpligtelse til at fremme ligebehandling inden for en række samfundsforhold, herunder på uddannelsesområdet.¹²

De centrale internationale dokumenter om undervisning i menneskerettigheder, der er relevante for den danske folkeskole og læreruddannelse, er FN's konvention om barnets rettigheder (Børnekonventionen), FN's Erklæring om uddannelse og undervisning i menneskerettigheder fra 2011 og Europarådets Charter om demokratisk medborgerskab og undervisning i menneskerettigheder fra 2010.¹³

FN-erklæringen om uddannelse og undervisning i menneskerettigheder minder medlemsstaterne om forpligtelsen til, at deres befolkninger både får viden om og lærer at handle i overensstemmelse med menneskerettighederne. Historien har vist, at der er behov for en uddannelsesindsats, der resulterer i regulære kompetencer til at handle, hvis man oplever, at egne eller andres rettigheder krænkes. Derfor peger Europarådets Charter på behovet for, at undervisning i menneskerettigheder får en central plads i grundskolen og læreruddannelsen.

”Jeg synes, vi er meget bevidste om det her, uden at vi har det formaliseret. Det har vi jo ikke. Det kunne vi jo godt. Det burde vi måske have i vores fokuspunkt med verdensborgeren (...) Som noget obligatorisk ... netop børnerettigheder og menneskerettigheder ... i stedet for at vi sådan fumler lidt rundt hver især og får det med.”

Lærer

FORMÅL

Vi har gennem denne undersøgelse ønsket at tilvejebringe ny og mere sikker viden om undervisning i menneskerettigheder i folkeskolen og læreruddannelsen. Vi har også ønsket at synliggøre Danmarks menneskeretlige forpligtelser på området for derved at kvalificere det grundlag, hvorpå regeringen kan tage stilling til, om der bør udarbejdes og implementeres en handlingsplan. Udredningen er desuden gennemført med henblik på at danne grundlag for, at også kommuner og professionshøjskoler kan vurdere, hvorvidt den undervisning i menneskerettigheder, som det officielle pensum lægger op til, og som gennemføres i praksis, er tilstrækkeligt eller bør styrkes lokalt.

FØLGEGRUPPE

Til undersøgelsen har der været tilknyttet en følgegruppe for at sikre, at perspektiver fra centrale aktører på grundskoleområdet har indgået i arbejdet. Følgegruppen har også været med til at sikre, at anbefalingerne har relevans for udviklingen i grundskolen og læreruddannelsen i fremtiden. I følgegruppen indgår Danmarks Lærerforening, Ministeriet for Børn og Undervisning, Ministeriet for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser, Forældre og Skole, forskere fra Roskilde Universitet og Aarhus Universitet, Amnesty International, skolelederen på Sundbyøster Skole samt en læreruddanner fra professionshøjskolen UCC. Følgegruppen har mødtes tre gange i forløbet, og vi har derudover konsulteret følgegruppemedlemmerne ad hoc.

ANBEFALINGER

ANBEFALING 1: NATIONAL HANDLINGSPLAN FOR UNDERVISNING I MENNESKERETTIGHEDER

Instituttet anbefaler, at den danske stat udarbejder en national handlingsplan for undervisning i menneskerettigheder, og at Danmark fremover til blandt andet FN's Børnekomité afrapporterer om status for undervisning i menneskerettigheder i hele uddannelsessektoren, herunder i folkeskolen og læreruddannelsen.

FN's Verdensprogram anbefaler, at staterne udarbejder en national handlingsplan for at styrke menneskerettighederne i uddannelsessektoren. Vores undersøgelse viser, at den nuværende undervisning i folkeskolen og læreruddannelsen er spredt og usystematisk. Det vil derfor have en afgørende betydning for kvaliteten af undervisning i menneskerettigheder i folkeskolen og læreruddannelsen, at Danmark udarbejder, implementerer og løbende evaluerer en handlingsplan for undervisning i menneskerettigheder.

Verdensprogrammet peger på fem centrale områder, som FN anbefaler medlemsstaterne at inddrage i en national handlingsplan for undervisning i menneskerettigheder. Dette drejer sig om:

1. Uddannelsespolitik, 2. Støtte til implementering af uddannelsespolitik, 3. Læringsmiljø, 4. Undervisning og læringsprocesser og 5. Uddannelse og efteruddannelse af ansatte på uddannelsesinstitutionerne.¹⁴

ANBEFALING 2: MENNESKERETTIGHEDER IND I FOLKESKOLENS FORMÅL

Instituttet anbefaler, at menneskerettigheder indgår i folkeskolens formålsparagraf, således at menneskerettigheder på lige fod med "åndsfrihed, ligeværd og demokrati" er en del af forberedelsen af eleverne til "deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre".

En stærkere forankring af menneskerettigheder i folkeskolelovens formålsparagraf vil tydeliggøre, at menneskerettigheder udgør en grundsten i det danske demokrati. En præcisering af menneskerettigheder i folkeskoleloven vil også styrke lærerne og skolen som helhed i de didaktiske og pædagogiske valg, de træffer i forhold til elevernes dannelse. Det kan medvirke til, at undervisningen i højere grad end i dag bliver tilrettelagt og differentieret, så alle får udbytte af den, uanset køn, etnicitet, handicap eller andre mulige diskriminationsgrunde.

ANBEFALING 3: PRÆCISERING AF LÆRINGSMÅL FOR MENNESKERETTIGHEDER I FOLKESKOLEN

Instituttet anbefaler en præcisering af læringsmål for undervisning i menneskerettigheder i Fælles Mål. Dette gælder både læringsmål inden for den eksisterende fagrække og for, hvordan undervisning i menneskerettigheder indgår som tværfagligt element i folkeskolens undervisning.

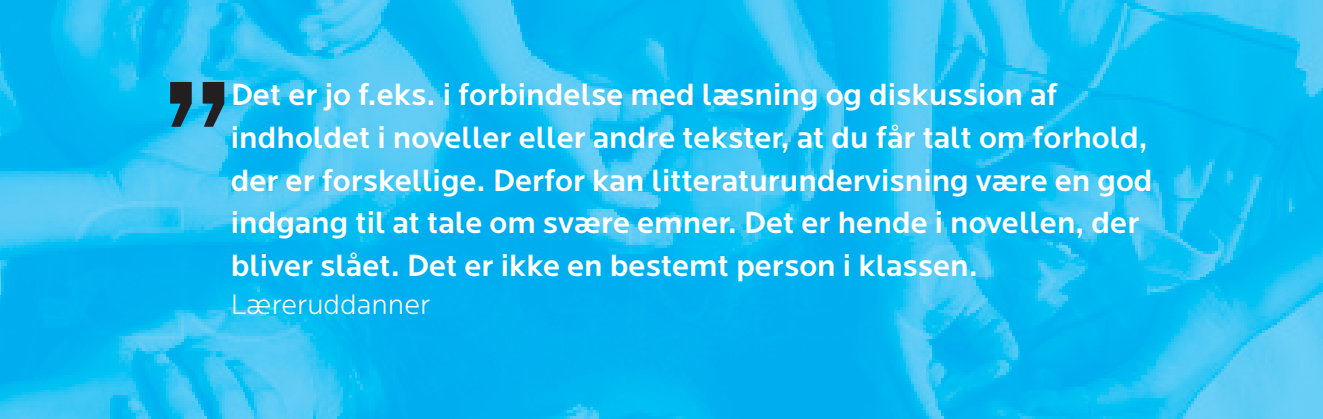
En forpligtigelse og vejledning til undervisning i menneskerettigheder op gennem hele skoleforløbet vil sikre undervisning i menneskerettigheder fra indskoling til udskoling. Inden for de fag, hvor menneskerettigheder enten direkte eller indirekte oftest bliver behandlet i undervisningen – for eksempel i historie, samfundsfag, kristendom, dansk og dansk som andetsprog og de øvrige sprogfag – er der behov for at få formuleret tydelige mål for undervisning i menneskerettigheder. Det vil medføre, at lærerne i højere grad i den obligatoriske del af Fælles Mål vejledes til, hvordan de i deres fagundervisning skal udfolde folkeskolelovens formålsparagraf.

Undersøgelsen viser, at der er behov for at styrke placeringen af undervisning i menneskerettigheder i Fælles Mål, hvis Danmark i tilstrækkelig grad skal efterleve internationale og regionale anbefalinger og konventioner.¹⁵

ANBEFALING 4: MENNESKERETTIGHEDER I SKOLEPOLITIK OG VIRKSOMHEDSPLEANER

Instituttet anbefaler kommunerne, at undervisning i menneskerettigheder bliver indarbejdet i skolepolitikker, og at skoleledelserne (skolebestyrelser og skoleledere) indarbejder undervisning i menneskerettigheder i skolernes virksomhedsplaner, samt at indsatsen bliver fulgt – for eksempel som en integreret del af skolernes kvalitetsrapporter, jf. § 40a i folkeskoleloven.

De kommunale skolepolitikker og de enkelte skolars prioriteringer har betydning for, hvordan det officielle pensum omsættes til undervisning i praksis. Skolepolitikkerne har en overordnet karakter, hvilket overlader det til skoleledelserne at prioritere temaer og arbejdsformer. Her vil en præcisering af, at undervisning i menneskerettigheder skal indgå i fag, temaer og arbejdsformer, sikre, at sådanne praksisser bliver udviklet og implementeret på de enkelte skoler.

” Det er jo f.eks. i forbindelse med læsning og diskussion af indholdet i noveller eller andre tekster, at du får talt om forhold, der er forskellige. Derfor kan litteraturundervisning være en god indgang til at tale om svære emner. Det er hende i novellen, der bliver slået. Det er ikke en bestemt person i klassen.

Læreruddanner

ANBEFALING 5: PRÆCISERING AF LÆRINGSMÅL FOR MENNESKERETTIGHEDER I LÆRERUDDANNELSEN

Instituttet anbefaler, at undervisning i menneskerettigheder bliver styrket udtrykkeligt i pensum for læreruddannelsen, for eksempel i linjefagene samfundsfag og historie samt i hovedområdet pædagogik og lærerfaglighed. Dette gælder også for professionshøjskolernes efteruddannelse af lærere og skoleledere. I lyset af den nye bekendtgørelse, der giver de enkelte læreruddannelsessteder større selvbestemmelse, anbefaler vi, at undervisning i menneskerettigheder bliver styrket i udmøntningen af de lokale studieordninger på professionshøjskolerne.

Det er vigtigt at styrke undervisning i menneskerettigheder i læreruddannelsen. Undersøgelsen viser, at den sparsomme undervisning i menneskerettigheder i folkeskolen og læreruddannelsen ofte foregår uden det nødvendige fokus på aktuel viden om menneskerettighedernes vitale rolle i et globaliseret og demokratisk samfund som det danske.

Desuden skal der skabes større sammenhæng mellem læreruddannelsens og folkeskolens pensum. For eksempel har lærerstuderende, der vælger historie som linjefag, ingen sikkerhed for at blive undervist i menneskerettighedernes historie i deres linjefag. På trods af at de er forpligtede til at arbejde med FN's Verdenserklæring om menneskerettigheder, når de selv skal undervise i faget.

Undersøgelsen viser, at bekendtgørelsen for læreruddannelsen af 2013 ikke umiddelbart styrker menneskerettighedernes position i undervisningen. Det sker kun, hvis de enkelte professionshøjskoler sikrer undervisning i menneskerettigheder i de lokale studieordninger.

ANBEFALING 6: LIGE MULIGHEDER OG SIKRING AF ET DISKRIMINATIONSFRIT LÆRINGSMILJØ I FOLKESKOLEN

Instituttet anbefaler, at lige muligheder og sikring af et diskriminationsfrit læringsmiljø bliver indarbejdet i indsatser, der vedrører skolernes og kommunernes arbejde med trivsel, læringsmiljø og forebyggelse af mobning, herunder i status- og afrapporteringsprocedurer.

En indarbejdelse af menneskerettens diskriminationsgrunde i eksisterende retningslinjer og afrapporteringsprocedurer vedrørende trivsel, læringsmiljø og forebyggelse af mobning fra skoler til kommunen – og fra kommunerne til staten – er central for at sikre fokus på lige muligheder i skoleudviklingen.

Folkeskolerne og professionshøjskolerne er, som beskrevet i de retlige analyser, forpligtet gennem EU-direktiver til at sikre ligebehandling på grund af køn og etnicitet. Derudover er folkeskolerne og professionshøjskolerne gennem FN-konventioner forpligtet til at sikre beskyttelse mod diskrimination i undervisning og uddannelser på baggrund af de i menneskeretten beskyttede diskriminationsgrunde.

”Problemer, som omhandler holdninger til mangfoldighed, er både på ledelsesniveau, blandt læreruddannere, studerende, men det er altså også praktiksituationen, som vi jo ikke har magten over. Men hvor der kan være nogle formidlinger og diskussioner, som det kan være vigtigt at tale om. Det sker ikke i dag, det er ikke noget, vi som sådan taler om.”

Læreruddanner

ANBEFALING 7: LIGE MULIGHEDER OG SIKRING AF ET DISKRIMINATIONSFRIT LÆRINGSMILJØ PÅ PROFESSIONS- HØJSKOLERNE

Instituttet anbefaler, at lige muligheder og sikring af et diskriminationsfrit læringsmiljø bliver indarbejdet i akkreditering af professionshøjskolernes uddannelser.

Danmark er forpligtiget til at sikre lige adgang til uddannelse og et diskriminationsfrit læringsmiljø. Derfor er det vigtigt, at professionshøjskolerne arbejder med mangfoldighed og lige muligheder i læreruddannelsen. Professionshøjskolerne må også løbende forholde sig til, hvordan de kan udbyde uddannelser, der i optag, gennemførelse og fastholdelse sikrer lige muligheder og et diskriminationsfrit læringsmiljø.

IDEKATALOG

I arbejdet med undersøgelsen har vi identificeret en række initiativer, der vil kunne støtte gennemførelsen af anbefalingerne. Dette er blandt andet sket i dialog med den følgegruppe, der har været tilknyttet undersøgelsen. Idekataloget er ment som inspiration til stat, kommuner, civilsamfundsorganisationer, Institut for Menneskerettigheder selv m.fl. I denne korte udgave præsenterer vi udvalgte initiativer.

NATIONAL HANDLINGSPLAN FOR UNDERVISNING I MENNESKERETTIGHEDER

- **Vejledning til national handlingsplan for undervisning i menneskerettigheder.** Der er en række FN-programmer, der hjælper medlemslandene til at udarbejde en national handlingsplan for undervisning i menneskerettigheder. For eksempel vejledningen **Human Rights Education in Primary and Secondary School Systems: A Self-Assessment Guide for Governments** udgivet af UNESCO og FN's Højkommissariat for menneskerettigheder i 2012. Vejledningen gennemgår de trin, der skal til for at udvikle, gennemføre og evaluere en handlingsplan for undervisning i menneskerettigheder i folkeskolen og læreruddannelsen.
- **Analyse af undervisning i menneskerettigheder i ungdomsuddannelserne.** En analyse af undervisning i menneskerettigheder i ungdomsuddannelserne vil styrke grundlaget for en national handlingsplan. Både hvad angår de retlige rammer og undervisernes iagttagelser og opfattelser af egen undervisning.
- **Officiel oversættelse af FN's erklæring og Europarådets charter.** FN's Erklæring om uddannelse og undervisning i menneskerettigheder fra 2011 og Europarådets Charter for demokratisk medborgerskab og undervisning i menneskerettigheder fra 2010 udfolder de konventionsbundne forpligtelser til at levere kvalitetsundervisning i menneskerettigheder. En oversættelse

af både erklæringen og charteret vil styrke kendskabet til Danmarks forpligtelser på uddannelsesområdet. Det vil gavne relevante aktører i stat, kommuner og civilsamfund, som deltager i afrapporteringerne til mellemstatslige og overstatslige institutioner.

STYRKELSE AF MENNESKERETTIGHEDER I FÆLLES MÅL OG FOLKESKOLELOVEN

- **Indarbejdelse af menneskerettigheder i folkeskoleloven og Fælles Mål 2013.** I forbindelse med skolereformen arbejdes der på regelforenklinger af Fælles Mål. Institut for Menneskerettigheder er til rådighed i denne proces og henviser til de konkrete formuleringer til slut- og trinmål for samfundsfag og historie vedrørende menneskerettigheder, som instituttet foreslår til inspiration i policy-brief af 14. februar 2013 samt Høringssvar til lov om ændring af folkeskoleloven.¹⁶
- **Inspiration fra øvrige nordiske lande.** I Sverige og Norge er 'menneskerettigheder' skrevet ind i formålsparagraffen for skoleloven, ligesom det også er tilfældet med formålsparagraffen i friskoleloven i Danmark. I Finland er 'menneskerettigheder' skrevet ind i målsætningen for bekendtgørelsen om nationale mål i grundskolen.

- **Relevante og opdaterede materialer.** Der bør udvikles alsidige, opdaterede, fagligt og pædagogisk velfunderede materialer om for eksempel FN's Børnekonvention. Disse materialer skal systematisk gennemgå menneskerettighederne, deres indhold og kontrolmekanismer samt være tilpasset de enkelte trin i folkeskolen.
- **Ressourcecenter for Folkeskolen.** I forbindelse med skolereformen i 2013 er der etableret et korps af læringskonsulenter i Ressourcecenter for Folkeskolen. Det vil være relevant at sikre, at det centrale korps af læringskonsulenter har kompetencer til at undervise i menneskerettigheder. Blandt andet ved at der i korpsets portefølje er konsulenter med kompetence til at udvikle og anvende pædagogiske tilgange, der ud fra menneskerettighederne forholder sig til medbestemmelse, elevinddragelse samt et diskriminationsfrit læringsmiljø. For eksempel i forhold til at sikre lige muligheder uanset køn, seksuel orientering, modersmål, etnicitet, religion eller tro, handicap, social baggrund m.v.

MENNESKERETTIGHEDER I SKOLEPOLITIK OG VIRKSOMHEDSPLANER

- **Menneskerettigheder som valgfag i kommunerne.** I forbindelse med folkeskolereformen vil der blive mulighed for, at kommunerne kan etablere nye valgfag, som skal godkendes af kommunalbestyrelsen. Efter særlig tilladelse fra Undervisningsministeriet har for eksempel Frijsenborg Efterskole gode erfaringer med at indføre faget 'Medborgerskab', hvor menneskerettigheder har en tydelig placering.
- **Ro og klasseledelse.** I forbindelse med skolereformens fokus på at styrke klasseledelse bør der udarbejdes vejledninger og redskaber, som i pædagogisk tilgang tager højde for menneskerettighederne i både et professionsperspektiv og et skoleledelsesperspektiv. For eksempel i forhold til at sikre et diskriminationsfrit læringsmiljø og at fremme lige muligheder. Kommunernes og skolernes prioriteringer af bestemte områder

i politikker og virksomhedsplaner bliver inspireret af blandt andet statslige udviklingsprogrammer. Derfor vil konkrete vejledninger og redskaber, der inddrager menneskerettigheder og lige muligheder som centrale perspektiver, hjælpe kommuner og skoler i deres arbejde med at styrke ro og klasseledelse.

PRÆCISERING AF LÆRINGSMÅL FOR MENNESKERETTIGHEDER I LÆRERUDDANNELSEN

- **Pulje til udvikling af professionsrettede og tværprofessionelle forløb på professionshøjskolerne.** Etablering af professionsrettede og tværprofessionelle forløb om undervisning i menneskerettigheder kan bidrage til at styrke det faglige miljø omkring undervisning i menneskerettigheder. Disse forløb vil kunne give læreruddannerne mulighed for at udvikle, dokumentere og formidle undervisning i menneskerettigheder. På tværs af professionshøjskolerne vil indsatsen endvidere kunne give anledning til inspiration, der også tilgodeser den didaktiske og pædagogiske dimension af undervisningen i menneskerettigheder, som denne undersøgelse viser, er forsømt i læreruddannelsen af 2006.

- **Menneskerettigheder i et professionsperspektiv.** Der er behov for fokuserede grundbøger til læreruddannelsen, for at den didaktiske og pædagogiske dimension af undervisning i menneskerettigheder i folkeskolen og læreruddannelsen bliver fremmet. Grundbøgerne bør forholde sig mere direkte til menneskerettigheder og menneskeretlige dilemmaer i et professionsperspektiv. Herunder give inspiration til, hvordan man kan undervise i menneskerettigheder på forskellige klassetrin og med fokus på, hvordan menneskerettens principper og metoder kan være med til at afklare dilemmaer mellem forskellige hensyn, for eksempel hensynet til den urolige eller vanskelige elev over for hensynet til klassen.

LIGE MULIGHEDER OG SIKRING AF ET DISKRIMINATIONSFRIT LÆRINGSMILJØ I FOLKESKOLEN

- **Opmærksomhed på ligebehandling i mobbe- og trivselsundersøgelser.** Skolereformen af 2013 lægger op til, at der med udgangspunkt i Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM) termometer for elevernes trivsel og læringsmiljø bliver udviklet klare indikatorer for elevernes trivsel og læringsmiljø. Et diskriminationsfrit læringsmiljø på baggrund af køn, seksuel orientering, modersmål, etnicitet, religion eller tro, handicap, social baggrund m.v. kan med fordel integreres i de skabeloner, DCUM stiller til rådighed for kommunernes og skolernes mobbe- og trivselsundersøgelser. For eksempel i form af spørgsmål om elevers oplevelse af lige muligheder på baggrund af konkrete diskriminationsgrunde. Det vil kunne afdække, om der er brug for ændringer af praksis for at sikre lige muligheder og forebygge oplevelser af diskrimination.
- **Styrket fokus på efteruddannelse af lærere i dansk som andetsprog.** FN's Komité for sociale, økonomiske og kulturelle rettigheder anbefalede i 2013 Danmark at prioritere, at elever, der har brug for undervisning i dansk som andetsprog, får den nødvendige undervisning.¹⁷ Fordi dansk som andetsprog

” Strategier og handlingsplaner i forhold til øget mangfoldighed hører til i kategorien 'nice to have', i modsætning til kategorien 'need to have'.
Læreruddanner

er nedlagt i læreruddannelsen i 2013, er forudsætningen for at kunne leve op til denne anbefaling, dels at kommunerne fremover prioriterer efteruddannelse af lærere i undervisning i dansk som andetsprog, dels at de kommunale skoleledere prioriterer området.

LIGE MULIGHEDER OG SIKRING AF ET DISKRIMINATIONSFRIT LÆRINGSMILJØ PÅ PROFESSIONSHØJSKOLERNE

- **Udarbejdelse af en mangfoldighedspolitik.** Professionshøjskolerne kan finde inspiration fra forskning i feltet, når de skal udarbejde retningslinjer for arbejdet med mangfoldighed. Forskning peger på, at den lave repræsentation af etniske minoriteter i læreruddannelsen og lærerfaget kan skyldes en manglende synlighed af minoritets-/majoritetsspørgsmål i læreruddannelsen. Dette kan gøre det vanskeligt for studerende med etnisk minoritetsbaggrund at udvikle en læreridentitet inden for rammerne af læreruddannelsen.¹⁸ En mangfoldighedspolitik vil kunne udstikke retningslinjer for den enkelte professionshøjskoles arbejde med at sikre en diskriminationsfrit læringsmiljø og et ligeværdigt uddannelsesstilbud for alle.

METODE

Vi benytter FN's definition af 'human rights education and training', her oversat til 'undervisning i menneskerettigheder'. I FN's Erklæring om uddannelse og undervisning i menneskerettigheder (2011) defineres undervisning i menneskerettigheder som:

(a) "Uddannelse **OM** menneskerettigheder, hvilket indebærer viden om og forståelse for menneskeretlige normer og principper for de værdier, de bygger på, og de mekanismer, der beskytter dem.

(b) Uddannelse **GENNEM** menneskerettigheder, hvilket indebærer undervisning og læring på måder, der respekterer såvel undervisere som elever/studerendes rettigheder.

(c) Uddannelse **TIL** menneskerettigheder, hvilket indebærer, at personer bliver i stand til at nyde og udøve egne rettigheder og til at respektere og overholde andres rettigheder."(vores oversættelse, red.).

Undervisning i menneskerettigheder er således mere omfattende end alene undervisning, der giver viden **OM** menneskerettigheder. Undervisning i menneskerettigheder skal i følge erklæringen gøre brug af deltagerorienterede og inkluderende læringsmetoder. Staten skal **GENNEM** undervisning i menneskerettigheder fremme lige muligheder samt sikre et trygt, deltagerorienteret og diskriminationsfrit læringsmiljø for den enkelte elev. Menneskerettigheder i folkeskoler- og på læreruddannelser skal give den enkelte elev konkrete færdigheder **TIL** at kende og udøve egne rettigheder og til at respektere og overholde andres rettigheder.

DEN RETLIGE ANALYSE

Den retlige analyse består af en præsentation af den internationale og regionale menneskeretlige rammer for undervisning i menneskerettigheder. Det vil sige dokumenter fra FN, Europarådet og EU samt en præsentation af de seneste års anbefalinger fra disse institutioner til den danske stat vedrørende undervisning i menneskerettigheder og sikring af lige muligheder i grundskoler.

Desuden består den retlige analyse af et studie af folkeskoleloven og dens følgetekster samt lov og bekendtgørelse om læreruddannelsen. Fælles Mål beskriver indholdet for undervisningen i folkeskolen og orienterer lærerne om, hvad de skal undervise eleverne i. Fælles Mål er delt op i en bindende del, som lærerne skal undervise i, og en vejledning, der kan inspirere lærerne til, hvordan de i praksis kan undervise, så eleverne når målene med undervisningen. Analysen af Fælles Mål for 19 fag i folkeskolen viser, i hvilket omfang og hvordan lærerne er henholdsvis forpligtet og vejledt til at undervise i menneskerettigheder for at indfri trin- og slutmål – og mere overordnet for at indfri folkeskolens formål.

Læreruddannelsens indhold er beskrevet i en lov og to bekendtgørelser, der regulerer henholdsvis læreruddannelsen og meritlæreruddannelsen, samt i de lokale studieordninger. Vi har gennemgået både den nationale bekendtgørelse og lokale studieordninger for læreruddannelsen af 2006. Undersøgelsen belyser endvidere, hvordan undervisning i menneskerettigheder indgår i lovgrundlaget for læreruddannelsen af 2013.

DEN EMPIRISKE ANALYSE

I den empiriske analyse bliver det undersøgt, hvordan lærere i folkeskolen og læreruddannere på læreruddannelsen gengiver og opfatter deres undervisning i menneskerettigheder i praksis. Vi har spurgt ind til, hvordan de opfatter 1) pensum for undervisning i menneskerettigheder, 2) deres egen undervisning i menneskerettigheder, 3) hvordan der på deres uddannelsesinstitution arbejdes med menneskerettigheder, herunder lige

” Det er jo f.eks. i forbindelse med læsning og diskussion af indholdet i noveller eller andre tekster, at du får talt om forhold, der er forskellige. Derfor kan litteraturundervisning være en god indgang til at tale om svære emner. Det er hende i novellen, der bliver slået. Det er ikke en bestemt person i klassen.”

Læreruddanner

muligheder og sikring af et diskriminationsfrit læringsmiljø, og 4) hvad der har motiveret de lærere, der har undervist i menneskerettigheder, til at gøre dette.

Praksisniveauet er også kortlagt ved hjælp af en spørgeskemaundersøgelse gennemført i samarbejde med Danmarks Lærerforening. Spørgeskemaet er blevet udsendt til 1.200 lærere i Danmarks Lærerforening, og svarprocenten er 37. Der er afholdt 13 fokusgruppeinterviews på folkeskoler i ni forskellige kommuner med i alt 50 lærere samt tre fokusgruppeinterviews med 12 undervisere på læreruddannelsen på fire af landets syv professionshøjskoler.

SAMMENFATNING AF RESULTATER FOR FOLKESKOLEN

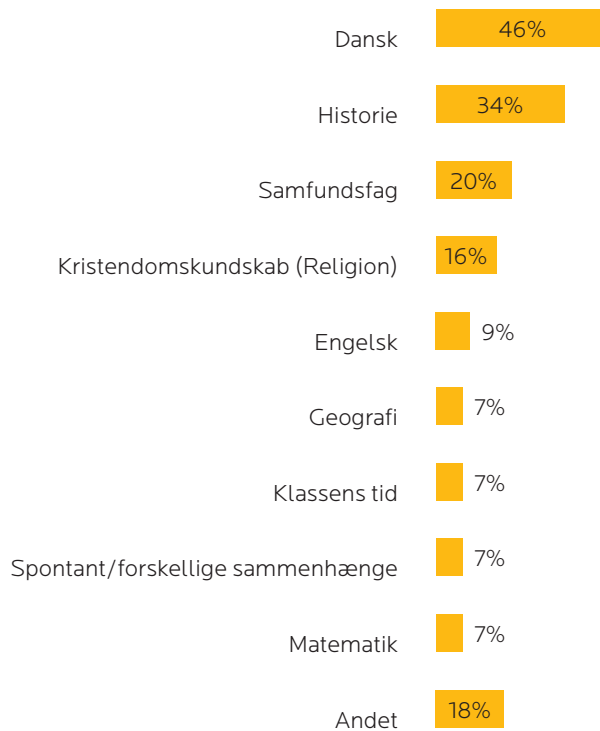
Verdenserklæringen om menneskerettigheder er indskrevet som en forpligtelse i historie i udskoling. I samfundsfag indgår derudover bindende mål om undervisning i en række grundlovssikrede rettigheder, herunder ytringsfrihed, religionsfrihed og retssikkerhed. Særligt den bindende del af Fælles Mål, som dækker de vigtigste faglige tekster til folkeskolens fag og emner, lægger primært op til dannelse til demokratisk medborgerskab. Ligeværd, som der refereres til i folkeskolelovens formålsparagraf, er kun i mindre grad udfoldet i Fælles Mål. I den vejledende del af Fælles Mål er det flere steder nævnt, at lærerne kan vælge at undervise i menneskerettigheder, herunder i Børnekonventionen.

I lyset af FN's Erklæring om uddannelse og undervisning i menneskerettigheder mangler der krav til elevernes viden om menneskerettigheder. Det vil sige en stærkere placering af undervisning om menneskerettigheder, herunder om børns rettigheder og om sociale, økonomiske og kulturelle rettigheder. Heller ikke krav til konkrete færdigheder i forhold til elevernes dannelse op igennem hele skoleforløbet er beskrevet klart nok. Undervisningen i menneskerettigheder skal ske på et fagligt og informeret grundlag tilpasset alder og trin og med reference til de menneskeretlige forpligtelser, som Danmark har tilsluttet sig både nationalt og internationalt.

LÆRERNES OPFATTELSE AF PRAKSIS I FOLKESKOLEN

Den kvantitative del af undersøgelsen viser, at det er en mindre del af lærerne, der inden for det seneste år har forberedt undervisning med fokus på menneskerettigheder. De fleste har derimod inddraget menneskerettigheder spontant i dialogen i undervisningen. Besvarelserne viser også, at der er flest lærere, der har undervist i menneskerettigheder på mellemtrinnet og oftest i danskfaget.

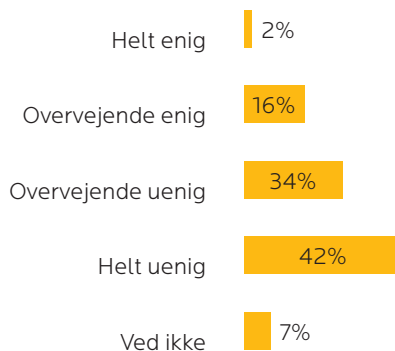
I HVILKE FÅ, UDVALGTE FAG HAR DU UNDERVIST I MENNESKERETTIGHEDER I 2011/12?

Kilde: Megafon for Danmarks Lærereforening og Institut for Menneskerettigheder, oktober-november 2012.

Den kvalitative del af undersøgelsen viser, at når menneskerettigheder indgår 'spontant' eller som en 'dimension' i et andet tema, har det ofte karakter af 'indirekte' eller 'implicit' undervisning i menneskerettigheder. Det vil sige, at læreren oplever, at menneskerettigheder ligger til grund for og indgår i mange af de samtaler, der opstår i undervisningen, men ofte uden at læreren nævner 'menneskerettigheder' eller 'rettigheder'. Oversat til erklæringens opdeling af undervisning **OM, GENNEM** og **TIL** menneskerettigheder tegner der sig et billede af, at lærerne (ud)danner eleverne **TIL** værdier, der kan ligge i tråd med menneskerettigheder eller en såkaldt 'menneskerettighedskultur'. Ud fra hvad lærerne fortæller, sker dette dog oftest uden konkret reference til menneskerettigheder og viden om de mekanismer, der nationalt eller internationalt overvåger, at staterne overholder menneskerettighederne.

HVOR ENIG ELLER UENIG ER DU I FØLGENDE UDSAGN: I DANMARK ER MENNESKERETTIGHEDER SÅ ALMENT GÆLDENDE, AT DET IKKE ER ET EMNE, JEG BEHØVER GIVE SÆRSKILT OPMÆRKSOMHED I UNDERVISNINGEN

Kilde: Megafon for Danmarks Lærereforening og Institut for Menneskerettigheder, oktober-november 2012.

” Det ligger indbygget i den danske folkeskole – vi har en demokratisk samfundsforståelse, vi er humanister alle sammen, vi har med mennesker at gøre. Vi gider ikke snakke ligestilling. Vi har været der – vi er kommet videre. Det er så indarbejdet. Det kan være, der er et behov på andre arbejdspladser ... Den danske folkeskole er gennemsyret af det. (...) Vi diskriminerer ikke på farve, religion, seksuel orientering ...”

Lærer

Der er et stort flertal af de 445 lærere, der har besvaret spørgeskemaet, som mener, at der er behov for at give menneskerettighederne særlig opmærksomhed i undervisningen. Som det fremgår af figuren, erklærer 76 procent af lærerne sig helt eller overvejende uenige i, at menneskerettigheder er så alment gældende, at de ikke behøver at få særskilt opmærksomhed.

De lærere, der fortæller om, at de har planlagt og gennemført undervisning i menneskerettigheder, forklarer blandt andet, at menneskerettigheder giver et godt udgangspunkt for undervisning i komplekse problemstillinger, for eksempel dilemmaer om individers rettigheder versus hensyn til fællesskabet. Eksemplerne vedrører alt fra udvikling i relationer mellem drenge- og pigegrupperinger i klassen til spørgsmål forbundet med problemstillinger vedrørende krig og flygtninge.

Flere lærere påpeger imidlertid, at det kræver et særligt tilvalg at ”nå omkring” menneskerettighederne, fordi der er få undervisningslektioner i historie per uge og meget stof, der skal nås. Det samme gør sig gældende i samfundsfag, hvor grundlovssikrede rettigheder indgår i det officielle pensum. De fleste lærere, der deltager i undersøgelsen, har ikke i deres læreruddannelse lært om menneskerettigheder, og hvordan undervisning i menneskerettigheder kan gribes an pædagogisk, så det passer til elever

” Incitamentet for at undervise i det (menneskerettigheder, red.) har da også at gøre med menneskesynet om, at de skal vide noget om det, og så gør man det sådan lidt per ... måske også på eget initiativ.”

Lærer

på forskellige klassetrin. En mindre gruppe, der er blevet undervist i menneskerettigheder på læreruddannelsen, refererer til, at dette har været i forbindelse med diskussioner om folkeskolelovens formålsparagraf. Lærerne fortæller, at motivationen til at undervise i menneskerettigheder oftest udspringer af personlige livserfaringer og ikke af deres professionsuddannelse.

Det er således relativt tilfældigt, om og hvordan der undervises i menneskerettigheder i folkeskolen. Mange af lærerne mener, at eleverne ved folkeskolens afslutning ved, at der findes menneskerettigheder, og nogle historie- og samfundsfagslærere fortæller, at FN's Verdenserklæring om menneskerettigheder indgår som et muligt spørgsmål, når eleverne er til afgangsprøve. Flere af lærerne understreger imidlertid, at undervisning, der bibringer konkret viden **OM** menneskerettigheder, er begrænset. Nogle lærere synes, at det er godt nok, at eleverne ved, at menneskerettighederne findes, mens andre reflekterer over, om det er tilstrækkeligt. Det er tvivlsomt, om elever uddannes **TIL** menneskerettigheder – i betydningen udvikler færdigheder til at inddrage menneskerettigheder i diskussioner, vurderinger og beslutninger – når det er meget begrænset, hvad de lærer **OM** menneskerettigheder – i betydningen at kunne redegøre for menneskerettighedernes centrale principper og indhold samt deres samvirke med for eksempel det danske demokratiske system.

Undersøgelsen viser, at lærernes umiddelbare refleksioner over, hvordan der uddannes **GENNEM** menneskerettigheder, gælder elevernes deltagelse og læring i elevrådet. Derudover fremhæver lærerne forhold og tiltag, der vedrører relationer mellem elever i skolens dagligdag. For eksempel vedtagelse af regler for, hvordan man på skolen behandler hinanden "ordentligt". Flere af lærerne, herunder lærerne på de to specialskoler, som indgår i undersøgelsen, giver udtryk for, at undervisning i menneskerettigheder ikke kan foregå som "envejskommunikation". Undervisningen i emnet er interessant, fremhæver lærerne, fordi den ofte inddrager elevernes forforståelse, involverer interaktive øvelser og udfordrer både de fagligt svage og de dygtigste elever i en klasse.

Den kvantitative del af undersøgelsen viser, at langt størstedelen af lærerne mener, at ligebehandling er et spørgsmål, det er væsentligt at beskæftige sig med i folkeskolen. Imidlertid er det samtidig et spørgsmål, de ansatte i mindre grad diskuterer med hinanden. Den kvalitative del af denne undersøgelse viser tydeligt, at spørgsmål om at fremme lige muligheder og sikre et diskriminationsfrit undervisningsmiljø ikke er noget, de lærere, der indgår i fokusgrupperne, tidligere har diskuteret eksplicit med deres kolleger.

SAMMENFATNING AF RESULTATER FOR LÆRERUDDANNELSEN

I de retlige rammer for læreuddannelsen, der har været gældende frem til januar 2013, optræder menneskerettigheder to gange i faget kristendom/ livsoplysning/ medborgerskab (KLM), der er et alment dannende fællesfag, som alle lærerstuderende gennemgår. Menneskerettigheder nævnes under overskriften 'religion og kultur' samt under overskriften 'Idehistorie og etik'. Derudover nævnes menneskerettigheder én gang i samfundsfag under det faglige genstandsområde 'politiske systemer, demokrati og demokratiske processer'. Samfundsfag er et linjefag, som kun en ganske lille del af de lærerstuderende uddannes i. En bredere søgning viser, at der er andre formuleringer i det officielle pensum, der vil kunne lægge op til undervisning i menneskerettigheder, hvis læreruddannerne prioriterer det. I læreruddannelsen har det betydning, hvordan det officielle pensum omsættes til lokale studieordninger. Ser man bort fra to lokale studieordninger, indgår menneskerettigheder færre gange i de lokale studieordninger, end det er tilfældet i det officielle pensum.

I 2013 trådte en ny læreruddannelse i kraft. Her indgår menneskerettigheder også tre gange, og ligesom i den tidligere bekendtgørelse to gange i KLM-faget og en gang i samfundsfag. Derudover indgår 'internationale hensigtserklæringer' i pædagogik og lærerfaglighed, som er en mere vag formulering end tidligere, hvor det var beskrevet som 'internationale deklARATIONER og konventioner'. Samtalerne med læreruddannere har dog vist, at den mere præcise formulering, der var i den tidligere

” (...) det kommer bag på de lærerstuderende, at overholdelsen af Børnekonventionen ikke er til diskussion, men et grundlag, de er forpligtiget på. Det er der meget få af dem, som ved på forhånd. Det er en pointe, som er kommet til at stå stærkere indenfor de sidste par år.”

Læreruddanner

Læreruddannelse, ikke har bevirket, at læreruddannerne i de pædagogiske fag fortolkede det som en henstilling til, at de skulle undervise i menneskerettigheder eller børns rettigheder.

Imidlertid indgår 'børns rettigheder' i KLM i læreruddannelsen af 2013, der i sammenligning med tidligere til gengæld udgør færre ECTS-point forud for eksamination. Undervisning **TIL** og **GENNEM** menneskerettigheder findes ikke formuleret som eksplicite krav i læreruddannelsen.

LÆRERUDDANNERNES OPFATTELSER AF PRAKSIS I LÆRERUDDANNELSEN

Resultatet af fokusgruppeinterviewene med undervisere på læreruddannelsen på fire forskellige professionshøjskoler tegner et billede af, at undervisning i menneskerettigheder i KLM-faget primært vægter undervisning **OM** menneskerettigheder i en idehistorisk sammenhæng.

Den undervisning, som læreruddannerne fortæller om, fokuserer i mindre grad på aktuelle problemstillinger og de menneskeretlige forpligtelser, som Danmark har tilsluttet sig nationalt og internationalt. Derudover taler undviserne, og herunder undervisere i de pædagogiske fag og linjefag, om menneskerettighederne som et indirekte værdisæt, der bliver refereret til i

dialogen med de studerende – blandt andet i diskussioner om formålet med folkeskolens undervisning. Derved begrundes læreruddannerne undervisning i menneskerettigheder med, at den skal bidrage til at få de lærerstuderende til at reflektere over den dannelse, der ifølge folkeskoleloven er formålet med folkeskolen. Det kan siges at være udtryk for undervisning **TIL** menneskerettigheder, hvilket, ligesom i folkeskolen, oftest foregår uden reference til de menneskeretlige forpligtelser, Danmark har tilsluttet sig, nationalt såvel som internationalt.

I undersøgelsen er spørgsmålet om, hvordan lærere og læreruddannere underviser **GENNEM** menneskerettigheder, defineret som deltagernes oplevelse af, dels hvordan uddannelsesinstitutionen forholder sig til menneskerettigheder. Herunder, er særligt spurgt ind til hvordan uddannelsesinstitution forholder sig til sikring af lige muligheder for eleverne, samt til etableringen af et diskriminationsfrit læringsmiljø. Dels er dette søgt afklaret ved at spørge ind til, hvilke pædagogiske overvejelser de har gjort sig om at undervise i menneskerettigheder.

” Det med at udlede noget fra afgørelser (i FN’s komiteer, Europarådet eller ved EU-domstolen, red.) for virkelig at komme rundt om det, det er ikke noget, vi gør. Når vi arbejder med menneskerettigheder, er det idehistorisk, og så er det noget med grundlagsdiskussionen. Hvem håndterer menneskerettighederne, og så er det, at det halter.”

Læreruddanner

På institutionsniveau mener læreruddannerne fra tre af professionshøjskolerne, at deres ledelse ikke prioriterer at forholde sig til mangfoldigheden i det eksisterende studentergrundlag. Særligt KLM-lærerne deler opfattelsen, at menneskerettigheder kan være et redskab til dialog og læreprocesser, der ansporer de lærerstuderende til blandt andet at stille spørgsmålstejn ved dominerende normer i samfundet. De samme undervisere oplever, at menneskerettigheder blandt nogle grupper af lærerstuderende ikke altid udgør et fælles værdisæt, som de lærerstuderende deler og kan bakke op om.

Endelig efterlyser flere af læreruddannerne et fagligt miljø omkring undervisning i menneskerettigheder og inspiration til, hvordan opgaven kan gribes an i et professionsperspektiv.

SAMMENFATNING – SPREDT OG USYSTEMATISK INTRODUKTION

Uanset at underviserne på læreruddannelsen og lærere i folkeskolen, som indgår i undersøgelsen, i høj grad synes at undervise i menneskerettigheder i det omfang, der er lagt op til i de forpligtende dele af det officielle pensum, bliver resultatet alligevel sporadisk. Det skyldes, at de formelle krav er få. Der er tale om en spredt og usystematisk introduktion til menneskerettigheder, som både i folkeskolen og på læreruddannelsen i nogle tilfælde foregår, uden at menneskerettigheder eller konkrete rettigheder, som for eksempel ret til privatliv, ret til uddannelse eller ret til retfærdig rettergang, overhovedet nævnes. Rettighederne bliver yderst sjældent sat ind i en sammenhæng med eksempler, der viser menneskeretlige dilemmaer, som for eksempel afvejning af hensynet til ytringsfriheden over for hensynet til beskyttelsen mod for eksempel hadefuldt tale. Heller ikke i indskoling eller på mellemtrinnet indgår menneskerettighederne, uanset at de sætter vigtige rammer for forhold i familien, skolen, samfundet og verden i øvrigt.

En stor del af de deltagende lærere og læreruddannere finder det vigtigt, at der bliver undervist i menneskerettigheder, og flere nævner, at deres deltagelse i undersøgelsen sætter nye overvejelser i gang om emnet. For de flestes vedkommende er det første gang, de så konkret er i faglig dialog med deres kolleger om spørgsmål om undervisning i menneskerettigheder, herunder arbejdet med at sikre et diskriminationsfrit læringsmiljø på uddannelsesstederne. FN's Erklæring om uddannelse og undervisning i menneskerettigheder fra 2011 og det forudgående Verdensprogram fra 2005 samt Europarådets Charter om demokratisk medborgerskab og undervisning i menneskerettigheder fra 2010 er stort set ukendte for undervisere i såvel folkeskolen som på læreruddannelsen. Dette til trods for, at disse dokumenter opfordrer ikke bare stater, men også andre aktører til at arbejde målrettet med undervisning i menneskerettigheder.

NOTER

- 1 Jf. Vedtaget Lovforslag L 154: **Lov om Institut for Menneskerettigheder – Danmarks Nationale Menneskerettighedsinstitution**, 24-10-2012.
- 2 UN (2005). **World Programme for Human Rights Education** (2005- ongoing). (Oversat og refereret til som FN's Verdensprogram for undervisning i menneskerettigheder samt FN's Verdensprogrammer for undervisning i menneskerettigheder fase I og fase II. Tilgængelige på: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/WPHRE>. Besøgt 29-10-2013.
- 3 Regeringen. **Regeringsgrundlag, oktober 2011. Et Danmark der står sammen**. Tilgængelig på: www.stm.dk/_p_7811.html. Besøgt den 10-10-2013.
- 4 Public Opinion for Amnesty International Danmark (2009). **Danske skoleelever mangler viden om menneskerettigheder**.
- 5 UNICEF (2010). **Fælles Nordisk Undersøgelse 2010**.
- 6 Opinion for RCT (2011). **Opinionsmåling 2011**.
- 7 Bruun og Lieberkind (2012). **De danske elever**. Institut for Læring og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet.
- 8 **Lovbekendtgørelse om folkeskolen**, LBK nr. 998 af 16-08-2010.
- 9 Se den seneste rapport her: www2.ohchr.org/english/bodies/crc/crcs56.htm. Besøgt 24-10-2013.
- 10 Ibid samt Komitéen for økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder (2013). **Concluding Observations on the fifth Periodic Report of Denmark, adopted by the Committee at its fifth session (29 April – 17 May 2013)**; Europarådet **ECRI-rapport om Danmark** (22. maj 2012). Tilgængelig på: www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/denmark/DNK-CBC-IV-2012-025-DNK.pdf. Besøgt 29-10-2013.
- 11 Vedrørende både ret og adgang til uddannelse se Den Europæiske Unions **Charter for grundlæggende rettigheder** (2000) (2000/C 364/01). EU-

direktiv 2000/43/EF af 29. juli 2000 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af alle uanset race eller etnisk oprindelse er udmøntet i **lov om etnisk ligebehandling** nr. 374 af 28. maj 2003. EU-direktiv 2004/113/EF af 13. december 2004 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder i forbindelse med adgang til og levering af varer og tjenesteydelser er udmøntet i LBK nr. 1527 af 19. december 2004 og **lov om ligestilling af kvinder og mænd**.

12 Ibid.

13 UN General Assembly (2011). Resolution adopted by the General Assembly, 66/137, Annex. United Nations **Declaration on Human Rights Education and Training**, 19-12-2011. (Oversat og refereret til som FN's Erklæring om uddannelse og undervisning i menneskerettigheder); Council of Europe (2010). **Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education**, CM/Rec 7, 2010. (Oversat og refereret til som Europarådets Charter om demokratisk medborgerskab og undervisning i menneskerettigheder).

14 Se UN (2005). **World Programme for Human Rights Education and Training**. Tilgængelig på: www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Pages/HREducationTrainingIndex.aspx. Besøgt den 29-9-2013.

15 Se for eksempel den seneste rapport fra FN's Børnekomité her: www2.ohchr.org/english/bodies/crc/crcs56.htm. Besøgt 24-10-2013.

16 Se Institut for Menneskerettigheder (2013). **Policy-brief 1** samt **Høringssvar til lov om ændring af folkeskoleloven**. Tilgængelig på: www.menneskeret.dk/skoletjeneste. Besøgt 29-10-2013.

17 Komitéen for økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder(2013). **Concluding Observations on the fifth Periodic Report of Denmark**, adopted by the Committee at its fifth session (29 April – 17 May 2013).

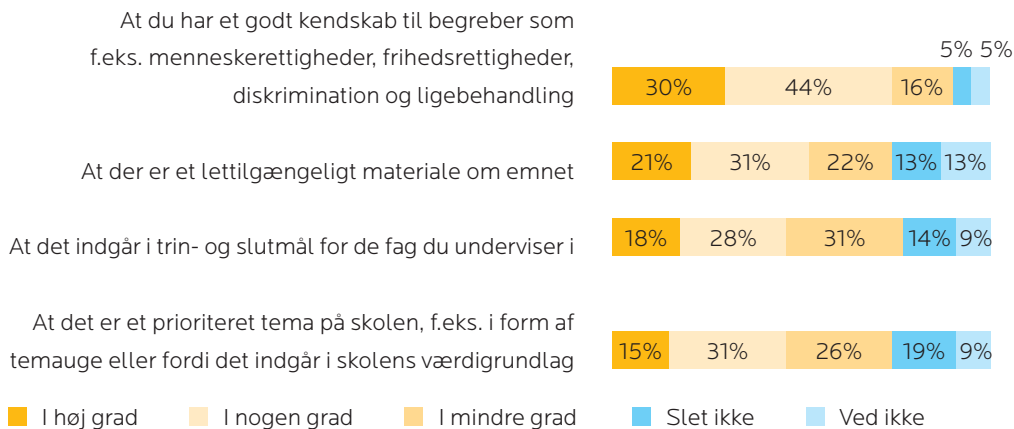
18 Se Canger, Techla (2008). **Mellem minoritet og majoritet – et ikke-sted. Om minoriserede unges biografiske fortællinger om uddannelse, normalitet og andethed**, ph.d.-afhandling, Forskerskolen i Livslang læring, Roskilde Universitetscenter.

INSTITUTTETS ANBEFALINGER VEDRØRER

- Etablering af en national handlingsplan for undervisning i menneskerettigheder
- Indskrivning af menneskerettigheder i folkeskolens formål
- Præcisering af læringsmål for undervisning i menneskerettigheder i Fælles Mål
- Indskrivning af menneskerettigheder i skolepolitik og virksomhedsplaner
- Præcisering af læringsmål for undervisning i menneskerettigheder i læreruddannelsen
- Sikring af lige muligheder og et diskriminationsfrit læringsmiljø i folkeskolen
- Sikring af lige muligheder og et diskriminationsfrit læringsmiljø på professionshøjskolerne

Se anbefalingerne på side 11.

I HVILKEN GRAD HAR FØLGENDE BETYDNING FOR, OM DU UNDERVISER I MENNESKERETTIGHEDER?

Kilde: Megafon for Danmarks Lærerforening og Institut for Menneskerettigheder, oktober-november 2012.

Forfatter: Cecilia Decara

Redaktion: Cecilia Decara og Theresia Boesen Pedersen (ansv. red.)

Foto: Polfoto, Colourbox og Scanpix

Grafisk design: Hedda Bank

Oplag: 150

Tryk: Handy-Print

Denne undersøgelse viser, at der er behov for at styrke undervisningen i menneskerettigheder i folkeskolen og læreruddannelsen. Det er ret tilfældigt, om elever i den danske folkeskole lærer om børns rettigheder. I Folkeskolelovens formålsparagraf står der: "Folkeskolen skal forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens virke skal derfor være præget af åndsfrihed, ligeværd og demokrati." Men selv om beskyttelsen af menneskerettigheder er centralt i alle demokratiske samfund, står undervisningen i menneskerettigheder reelt svagt i den danske folkeskole.

Undervisning i menneskerettigheder er vigtig for, at børn, unge og voksne kender og kan handle ud fra deres rettigheder og pligter. Det indebærer blandt andet viden om de menneskeretlige forpligtelser, som Danmark har tilsluttet sig nationalt og internationalt.

Menneskerettigheder er relevante for flere af de temaer, der er aktuelle i skoledebatten. Det gælder for eksempel inklusion, elevernes medbestemmelse og et læringsmiljø, der fremmer trivsel og lige muligheder.

Institut for Menneskerettigheder har netop lanceret en skoletjeneste på www.menneskeret.dk/skoletjeneste, der samler viden og redskaber, som kan understøtte lærere og ledelser i grundskolen, ungdomsuddannelser og på professionshøjskolerne i at løfte opgaven med at styrke undervisning i menneskerettigheder lokalt.

Dette er en kort udgave af Menneskerettigheder på skoleskemaet. Læs den i sin fulde længde på www.menneskeret.dk/udgivelser/udredninger.